

- Բայց մարմնացաւ, / որքան մարդացաւ.
- Նոյն եւ յայտնեցաւ, / ըստ որում ծանուցաւ.
- Աւետարանեցաւ, / ուստի փառատրեցաւ.
- Իսկ մաքրեցաւ, / որպէս երգեցաւ.
- Իսկ մկրտեցաւ, / որ եւ վկայեցաւ.
- Նոյն իսկ պատմեցաւ, / որպէս ճառեցաւ.
- Իսկ տնանկացաւ, / որով ճոխացաւ.
- ...

(էջ 80)

Ապա յայտնի է որ, հայերէնի մէջ շեշտը մեծ մասամբ բառի վերջին վանկին վրայ կը դրուի (օքսիտոն): Բառի բաղաձայնային հերթագայութիւն առնող բառերէն, հայ բառը գրեթէ երբեք չեւէ չի կրեր իր նախավերջին վանկին վրայ: Ուստի, պարոքսիտոններ ստեղծելու համար, Գրիգոր տուեալ օքսիտոնին վրայ կ'աւելցնէ յօջ մը կամ իր շեշտը նախընթաց բառին վրայ անցնող մասնիկ մը: Այսպէս է որ, Բ. գլխուն մէջ, արան գոյականները, «մարմնարան», «ճեմարան», . . . եւ անդամներուն մէջ համաչափ կերպով իրենց համապատասխանող բառերը, ինչպէս «տաղաւար», «օրինակ», . . . կը դառնան ն որոշիչ յօջով պարոքսիտոններ. «մարմնարան», «ճեմարան», «նպատակն», եւ այլն: Բայց այս միջոցը սահմանափակ է, եւ Գրիգոր զայն զգուշօրէն կը գործածէ: Գրեթէ միշտ, անդամները վերջին վանկին վրայ կը կրեն շեշտը: Պարոքսիտոն վերջաւորութեամբ անդամ մը կը նշմարենք ԺԳ. գլխու քրիստոսաբանական հետեւեալ արտայայտութեան մէջ. «. . . այլ եւ ընկղմեցաւ յանապական անօսը հուծիւնն մարմնոյն վերբերումն» (էջ 75):

Պէտք է եզրակացնել: Մենք այստեղ ուրուագծել միայն կրցանք Գրիգորի մի քանի մետրական սկզբունքները: Պարզ է որ այս կարճ ներբողեանը բանաստեղծական բոլոր հնարները պիտի չհայթայթէր բերրի բանաստեղծին: Բայց ան չի վարանիր, եւ գրական սեռին ամէն կարելիութիւնները իր օգտին կը դարձնէ: Հապա կը տեսնենք որ, առաջին երգեցողներուն նման, ան չէ մոռցած իր ճարտասանական ուսմունքը՝ ուր եւ Սոփեստներու ազդեցութիւնը շատ որոշ է: Զայն կը նուաճէ եւ կը գործածէ աւելի նոր մակարդակներու վրայ:

Արդիւնքը: Կըռոյթի եւ գրութեան այս կատարեալ համաձայնութիւնը՝ որ հայ բանաստեղծութիւնը դժուար թէ ճանչցած ըլլար իրմէ առաջ: Թերեւս Գրիգորի իրերեւ օրինակ ծառայած է ինչ-որ լի. . .⁵⁸: Ոտանաւոր ներբողեանի մեծ վարպետը ինքն է հայ մատենագրութեան մէջ (գոնէ ներսէս Շնորհալիէն առաջ): Երեւոյթներէն չխաբուինք: Գրիգորի ազատ, բնական եւ կշռութաւոր նախադասութիւնները երկար աշխատանքի մը ստեղծագործութիւններն են: Հակառակ մի քանի անկանոնութիւններու, այս ներբողը նրբօրէն տաշուած է եւ դուրը կը բանայ «Մատեանի» հրաշագործ ծովանց առջեւ:

(Շարունակելի)

ԹԱՄԱՐ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ

⁵⁸ Հակառակ J. Grosdidier de Matonsի գեղեցիկ հաստատումներուն (տե՛ս *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance*. Préface de P. Lemerle, Paris, 1977), Դ. դարու ասորի հեղինակներու եւ Յակոբ Արճեցիի աղբյուրները Ռոմանոս Երզնկացի վրայ այսօր ընդունուած է (A. de Halleux, *Hellénisme et syrianité de Romanos le Mé-lode*, «Revue d'histoire ecclésiastique», LXXIII, 3-4 (1978), p. 632-641; տե՛ս R. Murray, *The characteristics of the earliest syriac christianity, East of Byzantium, Syria and Armenia in the formative period*, editors N. G. Garsoian, T. F. Matthews and R. W. Thomson, Washington, 1982, p. 3-16): Իր կարգին, ասորական գեղարուեստական արձակը չէ ներշնչուած միթէ Միխտոն Սարտացիի գատական ճառէն, որուն բնագիրը թերեւս ասորերէն էր (տե՛ս E. Wellesz, *Melito's homily on the Passion: an investigation into the sources of byzantine hymnography*, «Journal of theological studies», XLIV (1943), p. 41-52; P. Kahle, *Was Melito's homily on the Passion originally written in syriac*, *ibid.*, p. 52-56): Գալով Գրիգորին, մեր այս ուսումնասիրութեան մէջ կը կարծենք որ ան կրած է մանաւանդ յունական ազդեցութիւն: Ասորականը փոքր կ'երեւի բաղադասաբար յոյն ոճաբանութեան ընդարձակ տուեալներուն: Արդեօք Գրիգոր ասորերէն գիտէ՞ր. ոչ մէկ պատճառ ունինք այդ հաստատելու: Իրականին մէջ, հայերը քիչ ատեն կառչած մնացին սեմական արժէքներու, որոնք սկիզբաբան Դ. դարէն ստեղծուած: Ասորի հայերը իրենց թարգմանութիւններով ծանօթ եղած են իրեն, բայց խորունկ ազդեցութեան մը հետքերը չենք ընդհամարեք:

ԼԱՏԻՆ ԲԱՌՔ, ՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ, ՅՈՅՆ ԲԱՌՔ ՅԱԳԱԹԱՆԳԵՂ¹ (Նորայր Ն. Բիւզանդացու անտիպներից)

ԼԱՏԻՆ ԲԱՌՔ

Աւգոստական, 655 (Կորին), 656:

Լեզուն (հետեւակ զաւրուն Հայոց), 129. աստի յայտ է, թէ թարգմանութիւն է Ագաթանգեղոս տե՛ս եւ ի Բիւզանդ «սատրապը Հայոց» (79, 90) եւ «Մուշեղ ստրատելատ Հայոց Մեծաց» (Ն, Բ, 189):

Կայսր, 42, 48, 106, 112, 124, 652, 653, 654, 655, 656: Կայսերական, 47. կայսերական, 48 երիցս:

Կանթեղ, 155 երկիցս, 570, 603 (լատ. *candela*, տե՛ս ի Կիտրէ² *chandelle*): Եփր., Մեկն. Դատ., 331:

Կոմս, 42 (Բիւզ. . . .):

Պաղատն, 651. Բիւզ. «կայսերական պալատն», 54, 55, 79, 90:

Տարեռն^o 26: «Քաղաքն կեսարացոց, զոր ըստ հայերէն լեզուին Մաթաք կոչեն», 598. Դիգուան, 612:

ՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՅԱԳԱԹԱՆԳԵՂ

Ստացումով, այսինքն «ստեղծուածք, արարածք», 52, 63 (Բիւզ., 175). ստեղծումով = «ստացուածք» (Վկ. Ակիփս., 92 եւ 200 ըստ 2, իսկ տպ. ստեղծումով), այսպէս եւ նորափառ = սնափառ: Յն. *κτῆμα* է «propriété, bien, ce qu'on a acquis, ce qu'on possède» (Alex., 820a) եւ *κτήσις* է «acquisition, possession», եւ «ce qu'on possède, bien, fortune» (*ib. b.*). արմատն է *ktáomai* «acquérir, gagner, obtenir, ստանալ» (819b-c): Իսկ *ktisis* նշ. «fondation, établissement, construction, structure, շինուած, դաստակերտ» եւ եկեղեցական լեզուով «création», եւ «créature». նոյնպէս *ktisma* նշ. «bâtiment, établissement», եւ եկեղեցական լեզուով «créature» (Alex., 820c). արմատն է *ktizo* «bâti, construire, շինել» եւ եկեղեցական լեզուով «créer, ստեղծանել» (Alex., 820b): Թուի թէ Հայ-թարգմանիչն այլ ընդ այլոյ առեալ են զբառսը՝ չընելով միտ զանազանութեան ուղղագրութեանցն: Ստացումով (Յուդիթ, Թ, 17. ԺԶ, 17):

Երեսփ, այսինքն «աչք». «Զորոյ անցանել զամենադէտ (տպ. զամենազէտ) երեսաւն անհնար է» (215), այսինքն «զամենատես աչօքն» ասէ Հիկղ. յամենագէտ: Յն. *opsis* յեզականն նշ. «vue, l'action de voir ou le sens de la vue, տեսանելն, տեսութիւն», եւ *aspect, mine, apparence*, եւ «face, figure, visage, երեսք, դէմք». իսկ ի յոգնականն *opsis* նշ. «les yeux աչք, տեսանելիք». եւ ահա յայս միտս ասի յԱգաթանգեղ եւ այլ ուր երեսփ (Alex., 1026բ). «Զերեսսն այսր անդր տանէին բերէին» (Վարք Անտոնի, 68). «Քուն հատաւ յերեսաց իմոց» (Ա Մկր., 2, 10):

Երեսփ այսինքն «անձն». «Զթիւ Երրորդութեան երեսացն ուսուցանել Առաքելոցն» (464), նոյնպէս եւ ի Հիկղ. ուր կան եւ այլ վկայութիւնք: Յն. *prósopon* նշ. «visage, face, figure, երեսք,

¹ Այս անտիպը Նորայրի դիւանում է՝ Թղթ. 8:գօ, 34:1-22, Վաւ. 34:2, դիւանի նիւթերի մեր ցանկի թ. 666 («Բագմավէպ», 1983, 1-4, էջ 62-97): Գրուած է փոքրիկ թերթերի վրայ. առաջին նշումները վերնազրուած են «Ագաթանգեղոս. Լատին բառք», 2 էջ. էջ 3-4՝ մեծ որոշիչով եւ որոշեալով կազմուած բառակապակցութիւններ. էջ 5-11՝ «Յունաբանութիւնք յԱգաթ.» էջ 12-15՝ «Յոյն բառք յԱգաթանգեղ». ուստի տրուած վերնազրուած մեզանից է: Եղածն աւելի շատ նշումներ են, քան աւարտուն եւ հետեւողական աշխատանք: Մարտիրոս Միմանեան:

² Նկատի ունի Émile Littré-ի հանրածանօթ ֆրանսերէն բացատրական բառարանը (ՄՄ):

դէմք», եւս «masque de théâtre, դիմակ», եւս «apparence, figure, կերպարանք», եւս ըստ աստ-
ուածաբանից եւ ըստ քերականաց «personne, անձն». եւ ահա յայս միտտ ասի յԱզգաթանգեղ եւ
այլուր երեսuf (Alex.): Երեսք = «անձն». Ոսկ., Բ Տիւմ., Դ, 207 (Թոռնեան, 161). Սեբեր., Դ, 84
(Թոռնեան, 355). Եւս., Ժմնկգր., 184. Ոսկ., Փիլիպ., 2, 404 երկցս. Ոսկ., Եփես., ԺԱ, 788
երկիցս, ԺԴ Յորդ. 825:

Բերեմ ալսինքն «զգեճում». «Եւ արդ դու տես զճշմարիտ կերպարանս բերեալ ի Սուրբ Կուսէն,
եւ ոչ առ աչաւք ինչ տեսիլ» (298, ալսինքն «զգեցեալ», ըստ յն. ոճոյ, ասէ Հյկզ. ի բերեմ):

Զանազան «գերազանց, վերագոյն». տե՛ս Ազգաթ. = Բիւզ. Թիւ 75 [իւր Կորին վարդապետ եւ
նորին քարզմանութիւն աշխատութեան մէջ. ՄՄ]:

Հոփսիմէ = «ընկեցեալ», 139. յն. ոփսիտո «ընկեճում». ոփսա՛մէնի՛ «ընկեցեալ» (Հյկզ.
յրնկեճում), իսկ Հ. Արսէն Բագրատունի ի լիւնի ճառին, 13, զանունն Հոփսիմէ կամ Հոփսիմ-
մէ նոյն դնէ ընդ յունին եւփրոսիմէ. այլ եւփրոսիմէդ նշանակէ «ուրախութիւն, զուարթութիւն,
joie, gaieté» Alex., 628ա):

Գոյն՞ ալսինքն դալուկն՞, վրիպակ ընթերցմամբ յունին. «Ուստի եւ զեղուն զգոյն ախտի
գունոյն ծննդեանն անձանց, ի հատուցմանն յանդիմանութեանն գտեալ նոցա, լինէր՝ զգերու-
թիւնն ծնանելով եւ զբայքայումն աւերածոյ ցրման» (461). ի նմին երեսի ի մէջ առնու վկայու-
թիւն յերեմիայէ, ուր ասի «Երեսք ամենայն իբրեւ ի գոյն դալընկան (2), եւ դեղ նացեալ չըջին»:
Յերկրորդ Աւրէնս, ԻԸ, 22, ասի. «Հարցէ զբեզ ճէր տարակուսանաւք, եւ ջերմամբ եւ սարսուով, եւ
խեթիւք եւ երկիւղիւ, եւ խորչակաւ եւ գունով», այլ սխալ է թարգմանութիւնդ, պիտի դալըն-
կամք, յունարէն ὄχρα, որ է „ocre, sorte, de terre jaune”, եւս „nielle du blé” (Alex. 1622b). իսկ
թարգմանիչն ընթերցեալ է χροά, որ է „couleur, գոյն” (Alex., 1590բ). տե՛ս գոյն ի Հյկզ.:

«Անարատն Յովհաննէս, որդի Բահանայապետին Զաքարիայ» (Վկ. Կալիստր., 668). Զաքա-
րիա ոչ էր Բահանայապետ, այլ քահանայ. Հ. Սուբր. Պարոնեան, յօդուած զՏօնէն Աստ-
ուածայայտութեան յԱրեւելք լրագրի. «Քահանայ ոմն անուն Զաքարիա» (Ղուկ., Ա, 5). «քահա-
նայապետ» եւ Եպիփ. Կիպրացի, Մտնդր. Հայկ. Թարգմ. Նիւն., 404. «Մեծն Յովհաննէս, որդի
Բահանայապետին Զաքարիայ» (317). Ոսկ., Մեկն. Մտք., Ժ, 143 եւ ԺԲ, 173 «Քահանայա-
պետի ճոխի որդի» (Յովհաննէս Մկրտիչ), Ոսկ., Մտք., Գ, իգ, 88: Քահանայապետ եւ Ան. Շիր.,
11, 12, յորմէ եւ Մտթ. Ուռհ., 210, 211, եւ Մ. Կաղ., Ա, 126:

ՅՈՅՆ ԲԱՌՔ ՅԱԳԱԹԱՆԳԵՂ

Անազանոս, 637, եւ Միւ. Աս., 183, 184. ասոր. անազնուտոս. տե՛ս յիմ ոլափ, երես 32:

Անդրիագործ, 59:

Ապարալասամոն, 479, յն. opobalsamon «suc du baumier, le baume le plus pur» (Alex.,
399b). այլ յասորի լեզու այս յոյն բառ նշանակէ «ապրասամ», տե՛ս P. Smith, Պրակ Ա, ոլափ, 44
330 եւ 338. տե՛ս յիմ ոլափ, 44:

Արփեպիսկոպոս, 600, 614, 645, 650, 651:

Աւրավար, 546. յն. ա՛ւրա «հողմ» (Alex., 248գ). տե՛ս եւ 1525ա ա՛ւրե ֆե՛նիէն «que le
vent l'emporte» [«թող հող մը տանի». ՄՄ]:

Բարբարոս, 133. բարբարոսական, 522:

Դափնի, 479 (2 դափնիք). ասորերէն դափնիդին. տե՛ս յիմ բեթ, երես 26:

Եթեթ, 416:

Եկեղեցի, 22, 25, 43, 115 երկցս, 116–119, 325, 326, 344, 345, 360, 562, 563, 564,
610–612, 620, 624, 627, 649, 655, 656: Եկեղեցական, 603. Եկեղեցակարգ, 572:

Եպիսկոպոս, 572, 604 երկիցս, 609, 614, 624, 630, 637, 642, 650, 656: Եպիսկոպոսա-
կան, 23. Եպիսկոպոսութիւն, 604, 630, 642:

Լապտեր, 117, 570:
Կաթեղ, 128:
Կաթողիկէ (եկեղեցի), 560, 562, 563, 564:
Կաթողիկէ (թուղթ), 528, 534. կաթողիկէական (թուղթ), 519:
Կաթողիկոս, 603, 656. կաթողիկոսութիւն, 643:
Կանոն, 521, 522, 656, 657. կանոնական, 634:
Կերպաս, 9, 571:
Կետրոն, 479:
Կղերիկոս, 603:
Հեղոյս, յն. ի՛րոս, ասորերէն եւս իրոս, տե՛ս իմ ոլափ, երես 17: Հաստահեղոյս, 570:
Հիւղէ, 554:
Ղամբար, 496, 503: Ղամբարիմ, 374:
Մանրագոր, 480:
Մատուռն, 608:
Մարտիրոս, 53, 674: Մարտիրոսական, 547, 577. մարտիրոսութիւն, 577:
Մեգաղի, 614:
Մեմֆեմայ, 62. «պատրանք մեմֆեմայից», 174:
Մետաֆս, 34. մետաֆսառէչ, 571:
Մետրապոլիտ, 614:
Մուրտ, 479:
Յասմիկ, 480:
Ներգիս, 480:
Ուղիմպիանդ, 157:
Պատագրոս, 581 (Եւս., Պտմ. Եկեղ.):
Պենտակոստէֆ, 368 (Գործք), 458, 536:
Պոզոտայ, 129, 151:
Սիւնիոդոսական, 522:
Փիլիսոփայական, 643:
Քարտէս, 661:
Ժանտափուշ, տափափուշ, սրափուշ, 484, oxiacanthe. Բուքս խարեփս «սրափուշ»
(P. Smith, Բոփ, 1689):
Կարմրախնձոր, կարմրատանձ, կարմրաղեղձ, 479:
[Զենք կարող վատահ լինել, որ ցանկն աւարտուած է. ՄՄ]:

ՆՈՐԱՅԻ Ն. ԲԻԻՋԱՆԴԱՑԻ